

5. Gornshtein T.N. (1969) *Filosofia Nikolaia Gartmana. (Kriticheskii analiz osnovnykh problem ontologii)* [Philosophy of Nicholas Hartmann. (Critical analysis of the main problems of the ontology)]. Leningrad: Nauka [in Russian].

УДК 14:37

Ємельяненко Г.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

Степанов В.

кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету

ФІЛОСОФСЬКО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ

На тлі розгляду сучасної ціннісної еволюції, проаналізовані філософсько-педагогічні погляди Д. Дьюї. Обґрунтовано їх вагомість у пошуках прагматичних підстав людського буття для сучасної філософії та педагогіки. Встановлено, що концептуальні ідеї американського мислителя стали ціннісними основами у розвиток переосмислення ролі сучасної освіти в добу "переоцінки цінностей".

У статті, обговорюється питання про те, як сучасна освіта має потребу в розробці нової методології в центрі уваги якої знаходиться людина. Розглядаються принципи гуманізації освіти, що мають бути адекватними для сучасної ситуації, сформовані і проаналізовані умови й тенденції розвитку освіти, які автори розглядають як важливий компонент культури.

Ключові слова: *освіта, філософія, філософська свідомість, духовність, мораль, гуманізація, суспільство, прагматизм, педагогіка.*

Ємельяненко А.

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук Донбасского государственного педагогического университета

Степанов В.

кандидат философских наук, доцент кафедры философии, социально-политических и правовых наук Донбасского государственного педагогического университета

ФИЛОСОФСКО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

На фоне рассмотрения современной ценностной эволюции, проанализированы философско - педагогические взгляды Д. Дьюи. Обоснована их значимость в поисках прагматических оснований человеческого бытия для современной философии и педагогики. Установлено, что концептуальные идеи американского мыслителя стали ценностными основами развития переосмысления роли современного образования в эпоху "переоценки ценностей".

В статье, обсуждается вопрос, как современное образование нуждается в разработке новой методологии, в центре внимания которой

находится человек. Рассматриваются принципы гуманизации образования, они должны быть адекватными для современной ситуации, сформулированы и проанализированы условия и тенденции развития образования, которые авторы рассматривают как важный компонент культуры.

Ключевые слова: образование, философия, философское сознание, духовность, мораль, гуманизм, общество, прагматизм, педагогика.

Yemelyanenko H.

PhD Associate Professor of the department of philosophy, social- political and legal studies of Donbass State Pedagogical University

Stepanov V.

PhD Associate Professor of the department of philosophy, social- political and legal studies of Donbass State Pedagogical University

PHILOSOPHICAL -PEDAGOGICAL BASIS OF THE EDUCATIONAL PROCESS

Against the background of a modern examination of the evolution of values, analyzed philosophical - pedagogical views Dewey. Proved their importance in the search for pragmatic reasons of human life in modern philosophy and pedagogy. Found that the conceptual ideas of the American philosopher became valuable basis of rethinking the role of modern education in the era of " revaluation of values " .

The article discusses how with a modern education needs to develop a new methodology, the focus of which is man. Covers the principles of humane education, which should be adequate for the current situation, formulated and analyzed the conditions and trends in education, which the authors consider to be an important component of the culture.

Particular attention is paid to today our existence changes in the notions about the abilities human potential and to. Birth of a new vision of possibilities and the essence of humanity as a whole, a new view of human nature as an integral, single, complex system. And when changing philosophy of man, then everything changes: the philosophy of politics, economics, history, and changing philosophy of education, personal development, theoretical concepts about how to help a person to become what it can and what it should become.

Analyzing education, which today is not understood as omniscience and possession of a set of skills, as well as development of various abilities of a systemic nature, high their degree of productivity, this system involves modeling education, which would occupy a dominant role than the traditional transmission of knowledge, skills, values, norms of behavior, and the creation of conditions for the maximum possible adaptation and the development of a specific individual.

«The whole history of educational thought marked by a struggle between two ideas: the idea that education is the development, coming from inside that it is based on natural abilities, and the idea that education – it formation, coming from the outside and is the process of overcoming natural inclinations and their replacement by an external pressure acquired skills» (John Dewey).

Keywords: education, philosophy, philosophical consciousness, spirituality, morality, humanism, society, pragmatism, pedagogy.

Постановка проблеми. Серед різноманітних засобів формування світоглядних і ціннісних орієнтацій сучасної людини не останнє місце займає як філософія, так і освіта, вони виступають ваговою підставою самовизначення людини в сьогоденному світі. Перед освітою, що формує людину з'являються нові вимоги й формуються нові перспективи. Із цим пов'язані спроби сучасних науковців узагальнювати основні тенденції, котрі будуть впливати на майбутнє зумовлюючи історичні виклики, й спонукаючи змінювати сучасну людину і освіту. Дослідження освіти необхідно на перехресті дисциплінарних просторів філософії освіти, філософії методології науки, соціальної онтології, філософської антропології. Такий підхід дозволяє розглянути вказану тему дослідження крізь призму аналізу ціннісної характеристики освіти.

Через це постає **завдання** систематичного дослідження найбільш вагомих проблемних принципів сучасного філософсько-педагогічного знання, що й є предметом авторської уваги у пропонованій статті.

Стаття є результатом десятирічної роботи авторів на кафедрі філософії, соціально-політичних і правових наук Донбаського державного педагогічного університету, автори спираються на увесь багаторічний кафедральний доробок, а сама стаття має на **меті** виклад авторського бачення специфіки сучасного філософсько-педагогічного значення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В останній час аналізу сутнісних характеристик філософії освіти і її сучасному стану присвячені праці відомих українських дослідників В.П. Андрущенко, О.О.Базалук, Н.Ф.Юхименко та ін. В працях названих науковців всебічно розкрито світоглядний зміст філософії освіти, виявлена її специфічна природа, структура та різноманітні явища, це дозволило авторам зорієнтуватися, щодо засобів власної пізнавальної діяльності, також сформувані необхідне ставлення до попереднього досвіду, творчо переінтерпретувати різні підходи витлумачення досліджуваного матеріалу.

Виклад основного матеріалу. Проблема освіти завжди займала особливе місце у концепціях філософів античності (Платон, Аристотель), нового часу (Джон Локк, Жан-Жак Руссо), аналітичної традиції (Джон Дьюї) які надали людству усвідомлення культурної цінності освіти, та історично - філософського мислення яке було невідокремлюваним й завжди базувалося на відповідних ціннісних вимірах. Навіть цілий період історії філософської думки називав себе Просвітництво. «...кожна людина повинна мати мужність користуватися власним розумом та удосконалювати його, оскільки саме він є запорукою добра, щастя і ладу в суспільстві, позбавитися від зла та негараздів можна шляхом просвітницької діяльності, поширенням освіченості серед якомога більшої кількості людей, адже тільки розумна, освічена людина буде прагнути до добра, а зло, яке існує в суспільстві, походить від варварства і неосвіченості» [2, с.105].

У свою чергу, німецька філософія XIX ст. висунула і обґрунтувала гуманістичну ідею освіти особистості запропонувавши шляхи реформування шкільної і університетської системи освіти. «Усе це вимагає нового рівня

рефлексії самого поняття «освіта», змісту, соціокультурних особливостей, визначення сучасного аксіологічного підґрунтя освіти, ролі та місця освіти в суспільстві XXI ст. і перспективи його розвитку. Тому найважливішого значення набуває питання про становлення сучасних методологічних засад такої галузі дослідження як філософія освіти, що є основою для здійснення комплексного підходу до вирішення проблем сучасної освіти, у першу чергу до виконання завдань її гуманізації» [1, с. 9].

З огляду на це доволі цікаво розбудовували свої освітні концепції мислителі ХХ ст. В. Дільтей, М. Бубер, К. Ясперс, запропонували проекти сучасних освітніх інститутів.

У зарубіжній філософській літературі видатний американський мислитель ХІХ – ХХ сторіччя Джон Дьюї розглядається здебільшого як автор педагогічно-філософських творів, і вважається засновником філософії прагматизму. Площиною філософських поглядів Дьюї є ідеї допомогти людині в потоці досвіду рухатися у напрямку до поставленої мети і досягати її. Згідно Дьюї, основне завдання філософії не в тому, як правильно використовуючи досвід, домагатися одиничних цілей, а в тому, щоб за допомогою філософії перетворити сам досвід, та систематично його вдосконалювати у всіх сферах людського життя. В книзі "Школа і суспільство", він сконцентрував увагу на сутнісних проблемах шкільної системи, де все пристосоване для послуху, дуже мало місця для самостійної роботи дитини.

Одним з головних архітекторів діалогічної філософії вважають М.Бубера, який звів свою концепцію до освіти як поєднання «Я і Ти», яке є спільним відношення між людьми, що засноване на любові. У своїх творах він як правило намагався розшукати оптимальний шлях впливу вчителя на учня, що здійснюється в грі, та спільній праці.

Проте у загально - освітньому просторі концепція емпірико-аналітичної філософії освіти, розвиваючи традиції позитивізму, користується такими питаннями, як структура педагогічної науки, соціальний статус педагогічних теорій, взаємовідношення ціннісних думок і висловлювань дескриптивної та нормативної педагогіки. Ідеям А.Фішера, Р.Лохнер, В.Брезінка протистояла гуманітарна педагогіка, що продовжувала лінію В. Дільтея. У ній визначалась специфічність методів філософії як «науки Духа», та гуманітарна спрямованість педагогіки Г.Ноль, Т.Літт, В.Флітнер, Е.Венігер.

Таким чином на теренах колишнього СНД термін "філософія освіти" з'явився в кінці ХІХ століття, де одним з перших його вжив В.В.Розанов, говорячи про педагогіку як теорію мистецтва. «У сучасній Україні «філософію освіти» визначають як сукупність світоглядних теорій (ідей), які зумовлюють методологію виховання і навчання, становлення відповідного типу особистості» [1, с.11].

Слід зазначити, що відмінною рисою поглядів більшості філософів був той факт, де вони спиралися на рішення фундаментальних світоглядних та методологічних проблем. Завдань, якими може цікавитись філософія освіти,

чимало. У статті ми зупинимося на деяких з них, для нас найбільш значимих. Першим завданням буде обґрунтування педагогіки І.Канта, уявлення про науковість цієї галузі соціального знання.

Сьогодні, як у загальноосвітній, так і вищій школі стоїть проблема виховання методологічної культури учнів, вона не є проблемою вузькогносеологічною, а виходить за межі суто пізнавального ставлення до світу. Виховання методологічної культури виводить на якісно новий рівень освіти людини, надає діяльності людини осмислений характер, та призводить до нового бачення світу.

Кантівське обґрунтування педагогіки являє собою систематичне дослідження тих фундаментальних компонентів, на яких будується процес виховання, проблема освіти, вважав він, пов'язана з завданням перетворення школи і докорінною реформою підготовки вчителів. Власне тому й основними питаннями теоретиків й практиків сучасної освіти є подальше дослідження вищезазначеного феномену сучасного філософського мислення та залучення результатів такого дослідження у практику викладання філософії освіти у вищій школі.

У розкритті критеріїв науковості І. Кант зробив важливий крок вперед у порівнянні з традиційними для філософії нового часу уявленнями, де знання, тобто наукове знання відрізняється від безлічі різнорідних відомостей, що фігурують на рівні буденної свідомості, своєю організованістю. Повсякденне знання, завдяки систематичній єдності стає наукою, тобто з простого агрегату знань перетворюється на систему.

Поняття науковості в кантівській філософії включає системність організації знання і обґрунтованість його принципами, які необхідно вірні, тобто встановлені повністю і остаточно. Синтезуючі принцип системності, введений І.Кантом в якості першого елемента науковості, виявився надзвичайно плідним. Він має визначальне значення для розвитку всіх наукових дисциплін, і розробка наукової педагогіки здійснюється відповідно до цього принципу. Щоб уникнути помилок минулого, за його словами, необхідно чітко уявляти собі головну мету виховання і навчання, яка визначатиме всю освітню програму.

Завдяки кантівській педагогіці, в людстві укладено багато задатків, і наше завдання пропорційно розвивати природні здібності і розкривати властивості людини, і робити це так, щоб людина досягала свого призначення. На думку І. Канта, не відповівши на питання, яке справжнє призначення людини, неможливо мати вірну педагогічну програму, і емпірична мета у цьому випадку не допоможе.

Зазвичай метою прагнень окремої людини є досягнення щастя. Однак поняття про щастя у різних людей різне і залежить в загальному від почуття задоволення, яке навіть у однієї людини мінливе і з'єднане із задоволенням мінливих потреб. Крім того, всі елементи щастя запозичені з досвіду і є емпіричними. У досягненні бажаного користь людині принесуть турбота про

своє здоров'я, працьовитість, заощадливість, які не можуть бути ні принципами моральності, ні завданнями педагогіки.

«Глибокі думки висловлює Кант і в інших сферах, зокрема в галузі етики. Він багато пише про людину як частину природи, про людину як кінцеву мету пізнання, а не як засіб для будь – яких цілей, тобто визнає самоцінність людини» [4, с. 78]. Моральність повинна бути абсолютно незалежною від усяких матеріальних підстав, так як в ній воля повинна встановити сама собі закон, обов'язковий для кожної розумної істоти. Вищий принцип моральної поведінки філософ називає категоричним імперативом, де міститься універсальне правило поведінки людей. «Наявність такого імперативу дає людині свободу і разом з тим в сукупності створює всезагальний моральний закон для суспільства» [4, с. 78]. Слід зазначити, що категоричний імператив в етичному вченні І. Канта має сенс стосовно не безпосередньо до кожного емпіричного об'єкту, та по відношенню до людства в цілому, тобто до родової сутності конкретної людини - моральний закон святий. Саме людське в людині стає вищою цінністю і метою дій розумної істоти. Тим самим абстрактно-загальна моральна повинність для педагога може служити підставою для оцінки будь-якого наукового явища, та розуміння його моральної сутності.

Це абстрактно-загальна моральна повинність наповнена гуманістичним змістом і стала критерієм розгляду поняття "гуманізм", що виникло в добу Відродження яке означало відстоювання свободи і незалежності особистості, звільнення її насамперед від влади церкви. У цьому плані безперечно важливими для сьогодення серед інших є ідей Канта є продовження ним гуманістичної лінії Данте, Петрарки, Бруно, Монтеня. Його гуманізм водночас поглиблює розуміння гідності особистості.

Вважаючи ідею людства фундаментом головного морального закону, І. Кант зробив висновок, що не окремий ізольований суб'єкт представляє собою пункт моральної свідомості, таким суб'єктом, генеруючи моральні імперативи, здатне бути лише суспільство.

Завдання філософії, згідно І. Канту, впливає з встановленого ним етичного основоположення і полягає насамперед у тому, щоб моральні закони проникли в душу учня, та моральні норми повинні бути для нього суб'єктивно значущими. При цьому стратегія системи освіти повинна бути орієнтована не на минуле, а на майбутнє.

І. Кант відстоював необхідність практичної орієнтації навчання наук у школі з тим, щоб учень одержував знання, придатні не лише для навчального закладу, але і для життя, завдяки чому учень виходить на арену свого життя цілком підготовленим. Формування розумових навичок здійснюється так, що учень тільки слухає вчителя або запитує його, викладаючи свою точку зору. Цей шлях передбачає перехід від приватного до загального, від емпіричних понять до більш абстрактних. Саме така магістральна лінія навчання, згідно І. Канту: спочатку дослідним шляхом розвивається розум, потім вироблені поняття пізнаються розумом у співвідношенні з його основоположенням та

систематизуються наукою. Через розсудливість до розумності повинен вести свого учня справжній учитель.

Дитина стає суб'єктом вищих психічних функцій, властивих лише людині, вона навчається у дорослого, вміє користуватися речами самостійно, так як вимагають умови культури. Вона починає активно пристосовувати природу до себе, вступає на шлях праці. І це відбувається раніше, ніж маленька людина засвоює мову, слово.

Не менш дискусійними сьогодні є ідеї пов'язані з психікою, якої немає взагалі, і сама вона не виникає, її треба сформувати, виховати, створити. Для цього потрібно знати абсолютно точно: що саме ти хочеш виховати? Що таке психіка взагалі? Що таке - інтелект, свідомість, воля? Де межа між психікою тваринною і психікою людини? Всі ці – питання стоять перед кожними батьками, вихователями дитячих садків, учителями шкіл і педагогами вузів.

Таке розуміння є надзвичайно важливим і означає, що філософські підстави є головними для педагогіки. Визначивши їх невірно або не усвідомлюючи їх до кінця, педагог почне помилкову роботу, завдаючи тим самим непоправної шкоди особистості, з якою він вибудовує свою діяльність.

Цікавішою є практика інтерпретації та переосмислення співвідношення філософії освіти та філософії. Значення філософії освіти, залежить від здійснення філософської рефлексії над тими спеціальними межами культури, що допускають інтерпретацію освіти, так філософія освіти є філософією життя людини, залучається до культури, якій надано можливість реалізації сутнісних сил. У її межах людина здійснює аксіологічну рефлексію над собою, та своїм місцем у світі. «Існує ціла філософська дисципліна – аксіологія, яка розглядає структуру цінностей і їх місце в бутті людини. Аксіологія піднімає питання про зв'язок цінностей між собою та із фрагментами буття людини» » [1, с. 92]. Філософія має потенціал, який є особливо ціннісним для освіти, завжди запитливий характер, допущення поліваріантних відповідей, рефлексивне відношення до інструментів пізнання, вимога логічності й послідовності, залучення в ній релігійних, етичних та естетичних можливостей свідомості. Це робить, її інструменти унікальними для вироблення навичок доказового і контекстуального мислення. Дисциплінарні межі філософії вступаючи у життя людей надають змогу розмірковувати на різноманітні програми, які рефлексивно визначаються у життєвих орієнтирах.

У своїх працях Гегель, Кант висунули ідею навчання учнів міркуванню за допомогою філософії. Таким чином, представники німецького варіанту продовжили традицію у прилученні молоді до інтелектуальної культури.

Сучасні вчені замість культурно-інформаційного пропонують проблемно - діяльнісний метод трансляції філософського знання. Будь-яке введення у філософію слід починати з проблеми, пробудження цікавості, можливих тлумачень з наступним введенням філософського інструментарію. Учні слід залучати до філософствування, у вирішення проблем, а не просто знайомити з інформацією про філософію. Знайомство з інтелектуальними подвигами

мудреців минулого і сьогодення не навчать мислити самостійно, поки вони в повсякденному досвіді не побачать філософські виміри і не навчаться вирішувати елементарні шкільні проблеми. Нехай вони у своїй промові відкривають якісь логічні закономірності, а не тільки вчать логіку Аристотеля. Завдання адаптувати великі проблеми до сприйняття дітей, навчити реальному філософствуванню. Взвзявши в якості зразка критичну і раціоналістичну традицію думки, представлену іменами Сократа, Платона, Аристотеля, Декарта, Гегеля, Канта, Дьюї можна їх реконструювати наступним чином: вибрати проблеми, що надають універсальну значущість, які стосуються змісту навчального предмета і дозволяють об'єднати їх в єдину проблему. Філософія освіти починається в результаті розвитку самої системи освіти, і активних дій педагогічної спільноти, зацікавленої в розвитку цього розділу знань. «Філософія відображає крізь призму укладених та найбільш актуальних світоглядних концепцій найновіші досягнення різних галузей знань, а педагогіка залучає передові методи навчання та виховання, чим впливає на формування внутрішнього світу підростаючих поколінь» [1, с.13].

Висновки. Дослідження дозволяє зробити низьку загальних висновків відносно місця філософії освіти в науковому пізнанні, її еволюції і суті. Хотілося б відмітити, з метою адекватного рішення усього комплексу проблем, зв'язаних з філософією освіти, цю дисципліну доцільно розглядати в якості особливої дисципліни предметно - практичного освоєння світу, де освітнє, духовне, культурне, моральне – є скрижалями філософської свідомості. Скрижалі, які у певному співвідношенні визначають її архітектоніку та функціональну діяльність. Тому дослідження цих «складових» філософії, й потребує свого подальшого продовження у найрізноманітніших аспектах.

Література

1. Базулюк О.О., Юхименко Н.Ф. Філософія освіти: Навчально-методичний посібник. - Київ, 2010.-164с.
2. Киричок О.Б. Філософія: підручник для студентів вищих навчальних закладів/ Олександр Борисович Киричок.- Полтава: РВВ ПДАА, 2010.- 381с.
3. Сідоров М. Р. Філософія освіти. Вступ. СПб.: Пітер, 2007 - 304 с.: Іл. - (Серія "Навчальний посібник").
4. Філософія навчальний посібник (для студентів 2 курсу ФПО і заочного навчання). Авт. Радіонова Л.О.- Харків: ХНФМГ, 2006.-142с.

REFERENCES:

1. Bazuluk O.O., Ykhymenko N.F. Filosofiiia osvity: Navchalno-metodychnyi posibnyk. - Kyiv, 2010/ - 164s.
2. Kirichok O.B. Filosofiiia: pidruchnyk dlia studentiv vyshchych navchalnykh zakladiv/ Oleksandr Borysovych Kirichok. - Poltava: RVV PDAA, 2010. – 381 s.
3. Sidorov M.P. Filosofiiia osvity. Vstup. Spb.: Piter, 2007. - 304s.
4. Filosofiiia:Navchalnyi posibnyk (dlia studentiv 2 kursu FPO i zaochnoho navchannia).Avt. Radionova L.O. - Kharkiv: KhNFMH, 2006. - 142s.